

Nagy Kampó meg Kis Kampó

Kampó szavunk önálló, magyar fejlődésű, először mégis meglepően későn, csak 1643-ban fordul elő írásban. Ennél előbbi használatát bizonyítja, hogy a népetimológia törvénye szerint (az idegen, tehát érthetetlen szavaknak a hasonló magyar szavakhoz idomításával) a 16. sz. közepén népünk és a krónikások (Tinódi Sebestyén, Forgách Ferenc, Istvánffy Miklós) a török ellen küzdő spanyol zsoldosok két parancsnokát is e névvel illették. A spanyol *maestre de campo* (tábornester) rangból a *mi kampónkhoz* hasonlóan ejtendő *campo* maradt meg a magyar katonák emlékezetében; hosszú spanyol nevüket nyilván képtelenek lettek volna megjegyezni. Így lett Bernardo Villela de Aldana (? — 1562) Nagy Kampó, Alonso Pérez de Sayavedre (? — 1552) pedig Kis Kampó. *Mindketten beírták nevüket Szeged történetébe.* Tinódi tévesen tartotta őket testvéreknek.

Bernardo Villela de Aldana

V. Károly spanyol királynak és német-római császárnak zsoldjában álló dragonyoskapitányként 1539-ben tűnt föl. A császár a vallásháborúban tanúsított hősiességéért 1547-ben tábornesterré léptette elő. (Ez a rang csak nagyjából felel meg a későbbi tábornoki fokozatnak; ennél kevesebbet, az ezredesnél mégis többet jelentett.) 1548 augusztusában a császár — öccsének, I. Ferdinándnak támogatására — a nápolyi regimentet és az őt zászlóaljából, 1200 főből álló spanyol zsoldos csapatot Aldana parancsnoksága alatt Magyarországra küldte. *Nagy Kampó* segített a földvidéki rablóvárok megtisztításában (1549), a szolnoki vár építésében (1550), a Dunántúlon is, Eger környékén is össze-összecsapott a törökkel (1550—1551), részt vett Erdély megszállásában (1551), végül az 1552. évi várháborúban.

Ő vezette Szeged visszafoglalására 1552 februárjában a magyar, német és spanyol csapatokat. Az átmeneti sikert március 1-jén súlyos vereség követte: a *Szegedi vészedelem*, amelyet Tinódi megénekelt, nemcsak a hajdani szegedi bíró, Tóth Mihály hajdúinak tobzódása, részegeskedése miatt következett be, hanem Nagy Kampó erélytelensége, ügytelensége következtében is. Gianbatista Castaldo tábornok, a magyarországi császári sereg parancsnoka Aldana tehetetlenségét és hitványágát okolta az óriási véráldozattal járó kudarcért.

Még súlyosabban vádolta Nagy Kampót Lipa harc nélküli föladása július 28-án. Temesvár előző napi eseteinek és a védők hitszegő lemészárlásának hírére Aldana megrémült. Az olasz krónikás, Ascanio Centorio 1566-ban kiadott művében elmondja, hogy a temesvári országúton a menekülők csordáitól fölvért por mögött török lovasokat vélt, s ettől úgy megrémült, hogy tisztjeinek tiltakozása ellenére kiűrtette a várat, fölrobbantotta erődítményeit.

Gyávaságáért, melyet árulásnak minősítettek, 1554. június 16-án Bécsben fő- és jószágvesztésre ítélték. Később Ferdinánd megkegyelmezett neki, így 1556 januárjában szabadon engedték. V. Károly visszafogadta hadseregébe: kinevezte a piemonti és lombardiai tűzérség főparancsnokává. 1562-ben a nápolyi királyság törökellenes hadjáratában fogságba esett. Seibeibe halt bele.

Nagy Kampó nemcsak kitűnő hadmérnök, várépítő és tűzérési szakember volt, amint ezt ellenségei elismerték, hanem jó tollú emlékiratíró is. Krónikájának (*Expedición del maestre de Campo Bernardo de Aldana a Hungría en 1548*) kéziratát a madridi Escorial királyi monostor könyvtárában őrzik. Csonkán 1878-ban jelent meg spanyolul. Adatait először Márki Sándor használta föl Arad vármegye történetéről írott művének első kötetében (1892), majd a szegedi vészedelemről szóló leírását Kropf Lajos aknáztá ki (1896). A közelmúltban az Európa Könyvkiadó Scholz László fordításában, Szakály Ferenc gondozásában, bevezetőjével és jegyzeteivel, magyarul és teljes terjedelmében megjelentette. A működését elfogulatlan bírálattal ábrázoló történész hangsúlyozza Aldana emlékiratainak hitelességét, pontosságát — mindössze azt leszámítva, hogy a maga szerepét eltúlozza, hibáit kendőzi.

Alonso Pérez de Sayavedra

„Kis Kampó hajdani szegedi mondahős” — írta Bálint Sándor *A szegedi nemzet* harmadik kötetében. Először Vedres István említi: Óthalom táján legyőzte a várbeli törökök fölmentésére érkező Kappan bégét. A néphagyományból a szegedi deák Debreczeni János és Csaplár Benedek gyűjtése alapján Ipolyi Arnold emlegeti *Magyar mitológia*-jában (1854), majd a Kálmány Lajos gondozásában 1914-ben kiadott népmesegyűjteményében olvashatjuk is mind a két szöveget. Közös bennük, hogy Mátyás király idejébe teszik tevékenységét. Csaplár Benedek gyűjtése (*Kampó táltos*) terjedős és romantikusan, líratori beavatkozást gyaníthatón túl van színezve. Népi gyökerét azonban elárulja a vége: itt kiderül, hogy Kis Kampó is az örök életű, utóbb más-más alakjában visszatérő mondai hősök közé tartozik, mint amilyen Rudolf királyfi is látott a megváltást áhítozó parasztság. Kampó táltos sikeres kalandjai után nem fogadott el Mátyástól semmit: „Eszre sem vették a vigadó vitézek, midőn közülük eltűnt, csak mikor a törökök ellen folyt a háború, akkor ismert rá egyik-másik vitéz ismét, hogy köztük itt-ott megvillant, s aprította az ellenséget; de már a diadal után-hova lett megint, senki sem tudta, mind eldőltek hitte, míg más ütközetben ismét feltűnt. Innét a neve, hogy: Táltos Tündérvitéz.”

Hitelesebbnek hat Debreczeni János gyűjtése (*Kampó táltos Szegeden*). Jellemző, hogy a nép az eredetileg rangkülönbséget jelentő *kis* jelzőt a hős természetére értette: „Az alacsony termetű, vastag lábszárú Kampó Temesvárott lakott; Budára a királyhoz járt ebédre.” Természetfölöttiségét különleges képességei jelezték: tüzet

okádott, teste jéghideg volt, táltos lovával átugratta a Tiszát stb. Eleinte kaszabolta a törököt, azután kegyelmet adott nekik. A történet így mondja el Kis Kampó halálát: „Ezután átment Kampó a Tisza túlsó oldalára (hol most Újszeged van) pihenni; de alvásakor egy török katonája fejét vévén, azt a basának vitte, ki is őt ezen vitézhez nem illő tettéért felmagasztaltatta. Így halállal végezte életét a jégtestű Kampó Táltos.”

Kovács János Bél Mátyás és Palugyai Imre nyomán egy harmadik kalandot mond el *Szeged és népe* (1901) című könyvében. Ebben Kis Kampó Hóbiárt (Hubiárt) párával vívott meg. „A hatalmas Hubiárt nevetve nézte a kis termetű Kampó vitézt, s a vár külső területén, a felsőváros egyik nagy tisztásán — a törököknek mulatságot szerzendő — szembeszállt vele. Ámde veszítte.” Kis Kampó kettéhasította az óriás Hóbiárt fejét... A monda jellegzetesen *eredetmagyarázó*: a Hóbiárt basa utca — úgy mond a legenda — őrizi a szomorú véget ért török emléket. Ezt a kalandot egyébként Reizner történeti tényként szintén fölemlíti.

Móra Ferencet is izgatta a helyi török kori legendavilág. Regényt tervezett a sokat emlegetett Hóbiárt basáról, de csak tárcára futotta (*Mi lesz már azzal a Hóbiárt basával?*). Megtetszett neki Kis Kampó figurája is. A Délmagyarország 1933. január 5-i számában *Kis Kampó nagy karrierje* címmel kanyarított róla elbeszélést. (Köteiben nem található, de a szegedi nyomdászok miniatűr-könyv-sorozatában, több más feledésbe merült Móra-írással együtt a *Szögedinumdánium* című kis kötetben 1979-ben kiadtam.) Bálint Sándornak az volt erről a véleménye, hogy novellisztikus jellege ellenére a helyi néphagyományhoz eléggé ragaszkodó modern átköltés. Ezt csak akkor lehetne megnyugtatóan állítani, ha a szájhagyományból előkerült volna a Móra alkotta történethez hasonló motívumokat tartalmazó változat. Ilyen híján egészen Móra leleményének kell tartanunk elbeszélését, még ha más mesékből ímvert elemeket fölhasznál is. Az ő Kis Kampójának nincs köze Alonso Pérezhöz: inkább Babszem Jankóhoz; szegény szegedi halász nagy erejű fia, aki földhöz teremti a hetvenkedő katonát, s Toldi módjára beáll a király seregébe; Jajcénál lenyisszantja egy janicsár aga fejét, s esztendőre kapitány lesz. De amikor az apja érte jön, hogy menjen haza segíteni, mert az ő öreg karja már nem bírja a hálózást, Kis Kampó gondolkodás nélkül búcsút mond hírnek, dicsőségnek, s visszatér a Tiszához.

E változatos, sokszínű mondakör a Tinódi verses krónikáiban hősként megénekelt spanyol zsoldoskatonára köré fonódott.

Annyit tudunk róla, hogy 1551 őszén Castaldo küldte kétszáz huszárával Erdélyből Temesvárra. Föltűnő, hogy nem spanyolokat, hanem magyarokat vezetett. S az is érdekes, hogy sem Aldana, sem Centorio, sem a magyar krónikások nem mondják meg tüzetesen a katonai rangját, noha pl. Aldana ezt mindenkiről elmondja. Aból, hogy Kis Kampónak hívták, s abból, hogy csaknem mindig Losonczy István temesvári főkapitány mellett említik, az alá beosztott kiesszámú csapat ellenére magas rangjára következtetünk. Különös az is; csak Tinódi szól arról, hogy huszáraival részt vett a szegedi fölszabadító hadműveletben; Aldana nem is említi nevét, pedig föl sorolja, kik, mekkora erővel indultak Szeged ellen.

Ott harcolt azonban Losonczy oldalán Temesvárot a török túlerővel szemben. S amikor a spanyol és német zsoldosok rákényszerítették Losonczyt a vár föladására, 1552. július 27-én reggel a huszárai előtt Losonczyval és Forgách Simonnal együtt lovagolt ki a vár lippai kapuján.

Az ezután történetekről kétféle változat szól. Aldana szerint Pérez kiáltott Losonczynak, amikor észrevette, hogy a törökök hitszegően a kivonulókra támadtak: „Uram, elárultak bennünket, nincs menekvés, mutassuk hát meg, hogy nem adjuk olcsón az életünket, vagy pedig vágjuk ki innen magunkat.” Tinódi csaknem azonos szavakat Losonczy szájába ad.

Losonczy és Forgách súlyos sebekkel esett fogságba. Forgáchot az esztergomi bégért cserébe szabadon engedték, de Losonczyt Ahmed pasa lefejeztette. „Fejének bőrért lenyugatták, s azt polyvával és szalmával kitömve, néhány foglyal, elszedett zászlókkal és egyéb győzelmi jellel [a szultánnak elküldötte. Fejének csontját pedig lándzsára szúrva sátra elé tűztette, testét pedig eltemettette” — írta a krónikások nyomán Czimer Károly (Temesvár megvétele, 1893).

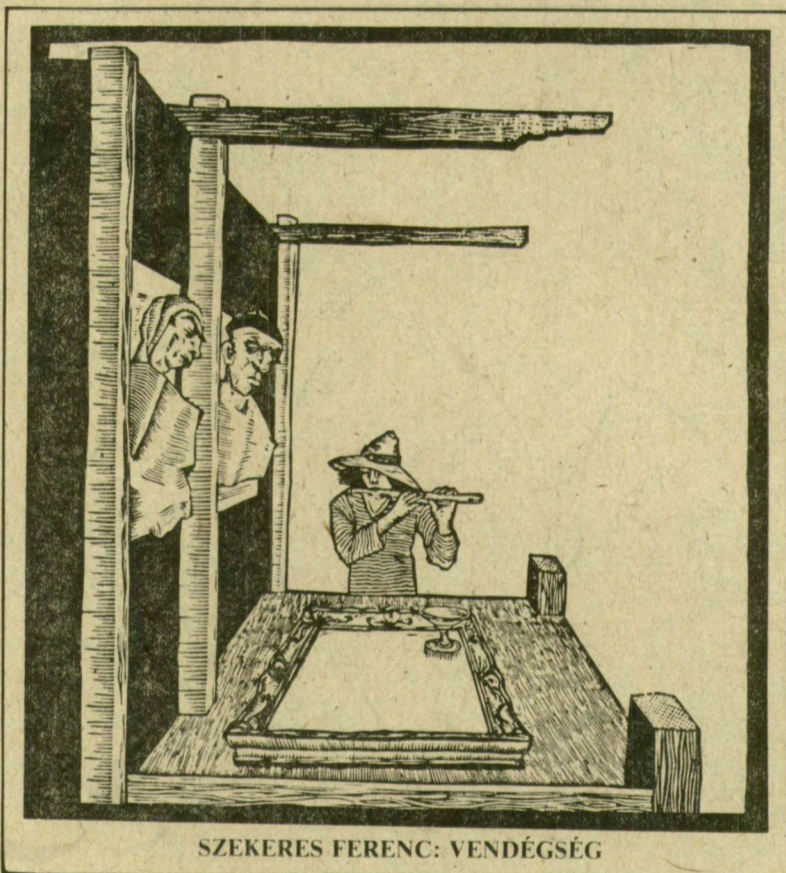
Kis Kampót — úgy látszott — táltos lova megmenti. Aldana ezt írta: „Alonso Pérezről úgy hírlík, hogy jóllehet fürgé paripákon üldözte a török, sikerült elmenekülnie, ám később a mezőn belerohant egy jó ötvenfős török csapatba, mely épp arra portyázott, s kikerülendő őket, belelovagolt egy tavas, mocsaras völgybe, ahol is úgy elmerült a lova, hogy nem tudta kimenteni; egyesek azt beszélik, hogy ott jó ideig állta a hárcot, levágott és megsebzett több törököt is, végül azonban maga is elesett; mások szerint elhurcolták; bárhogya esett is, se élve, se halva nem bukkant föl többé.” Hozzátette: hiteles a dolog, mert törökök beszélték el, márpedig ők jól ismerték Pérezt, kivált a beglerbég és a katonái. Ez is arra vall: a törökök, míg élt, félték tőle.

Centorio hasonlóképpen adta elő Kis Kampó halálát. Szerinte a mocsárba merülő lova dőlt gazdájára, és nyomta maga alá, így fúlt bele a spanyol tiszt. De a törökök utána mentek, *fejét vették*, és a pasához vitték. Ahogy a szegedi mondában!

Kis Kampó tehát — nem csak a mondabeli, hanem a történeti személyiség is — hős volt, s eltérően más zsoldosoktól, köztük Nagy Kampótól, becületes harcban adta életét a magyarság védelmében.

Így emlékezünk rá ezekben a napokban, amikor Budavár visszafoglalásának háromszázadik évfordulóját ünnepeltük, s amikor készülünk Szeged fölszabadításának tricentenáriumára.

PÉTER LÁSZLÓ

SZEKERES FERENC: VENDÉGSÉG

Színek és helyek

ÚJSZEGED

Álltunk a Rudolf (ma: Roosevelt) téren. Pillantásunk a túlpartot fürkészte. Templomtorony, a Vakok intézete és a Kísérleti intézet vörösés tömbje szegte be a látványt. Mindez távolinak, titokzatosnak, már-már elérhetetlennek tűnt. A gyerekkor néha furcsa örökségeket hagyományoz ránk. Még manapság is enyhe izgalom fog el, amikor a troli átviharzik a régi hídon és merész ívből jobbra kanyarodik a templom előtt. Mintha egy másik országba érkeztem volna. Emlékmáradványok a múltból.

A főfasor. Torkolata pont a hídlejáróval szemközt. A diszozslopok közt hatalmas szürkésfehér tanksapdák. Váltig tűnődöm mindmáig: vajon tényleg arra számítottak, hogy az „ellenség” majd a főfasoron át érkezik — a harcokcsik a százados platánfák közt araszolnak előre a közúti híd felé? A tanksapdák mindenesetre afféle betonszillagoknak tündek, amelyeket égből dobtak le, aztán elfeledkeztek róluk a későbbiekben.

A vasárnap délután rendszerint a ligetben töltöttük, a mai Vidámpark területén, ahol hajóhinták lendültek csikorogva, árusok kínálták harsogó szóval portékájukat és kimenős bakák kértek meg bennünket, hogy lopott eltávozási cédulákra hamisítsuk rá a parancsnokuk nevét. Kovács, Nagy, Pásztor főhadnagyokra ma is úgy emlékszem, mintha... S nyilván sirig furdalni fog a kíváncsiság, vajon aláírásainkat respektálta-e a kapuőrseg a Mars, a Honvéd téren, netán a huszár- vagy az utászaktanyában?

Naphosszat elbarangoltunk a mellékutakon. Vörös salakos pályákon kis, fehér labdák pattogtak. Akkoriban még két ennel írták a teniszt. Ettől valahogy még előkelőbbnek tűnt. Olyan exkluzívnak, mint a növényzet klorofilzöldjéből elővörösölő salak, a szabályos vonalrendszer, a rakettes hőlgyek kurta fehér szoknyácskája, az urak könnyű inge, vászonnadrágja. A tornacipőket még krétával fehéritették, és mi nem tudtunk betelni a lány- és fiatalasszony-combok látványával, s a végtelenségig tudtunk várni, míg egy-egy meredekebb labdamenetnél a hölgy lendületes mozdulatra kényszerült és a szoknyácska alól elővillant a kifogástalan küllemű teniszbugyi. Az ütő húr-rácsoszatához csapódva különös, utánózatatlan hangot adott: a labda, s megint másmilyet, mikor salakra pattant. Ez is elválaszthatatlan része lett a gyerekkor hangosfilmjének. Néha felfogadtak bennünket labdaszedőnek. Ilyenkor egészen közel álltunk a játékosokhoz. A hölgyek felsőajka fölött kis verítékbajusz csillámlott, az urak homlokáról patakzott a víz. Izzadságszag kölniillattal keveredve feloszló, újrásűrűsödő rétegekben keringett a pálya légtérében. Tíz, húsz fillért kaptunk szolgáltatáinkért. Én egyszer egy pengőt. De alighogy kikanyarodtam a ligeti ösvényre, nagyobb srácok rohantak meg és az onnyonomban elszedték. Még fel is pofoztak — mintha bizony büntetés járna azért, hogy egy pengőhöz ingyen jutottak.

A SZAK és az UTC-pálya farkasszemet nézett egymással. Két szomszédvár. Két világ. Az UTC-t a kendergyár menedzselte, a SZAK a Város csapata volt. Amott bányakörnyékre emlékeztető fekete salak, emitt selymes, ápoltpázsit borította a játéktér. Az UTC — természetesen — alsóbb osztályban játszott, a SZAK — többnyire — a Nemzeti Bajnokság első osztályában. A legagyafurttabb módszereket agyaltuk ki, csak hogy a betonfalon belülré kerülhessünk. Néha még manapság is, ha nyomasztó álom kinok, egyik-másik SZAK-pályai kapucerberus arca villan föl előttem. Izzadságban úszva ébrednek... Micsoda meccsek, s micsoda nevek! Ferencváros, Újpest, Csepel (akkor még nagy volt a Csepel FC, bajnokságot is nyert). Itt Zsengellér búvóli a labdát, amott a Fradi Siposa futja focballcipőben (a jobbszálen) 11 másodperc alatt a százat. Sárosi doktor haja már deres, a második félidő közepére elfárad, de a tizenhatoson még mindig jobbra-balra dőlnek cselei nyomán a megzavarodott szegedi védők. Mikor Toldihoz kerül a labda, a csapattal ideutazott Fradi szurkolók kórusban kiáltják: „Géza, Géza, Géza!”... S a mieink is: Aknavölgyi, a kapus, Kakuszi, a középpályás, szőke centerhalf, Lakat, a nagyszerű fedezet, Baróti a snájdig half, valamint a gyakran ellenállhatatlan Bognár—Gaáz—Vörös—Harangozó—Nagy csatársor...

Mikor vége a meccsnek, még sokáig barangolunk a leszálló alkonyatban. Egyszer híre terjed, hogy az egyik ligetszéli villában gyönyörű nő vetkezik elfüggönyözten ablaknál estéről estére. Vagyunk vagy tizen, mikor odalopakodunk. A villaépületet előkert és rácskerítés őrizi. A magasföldszinti ablak most is világos. Macskaügyességgel mászunk át a kerítésen, meghúzó-dunk a bokrok közt. Csak Jancsi merészkedik egészen közel. Felkapaszkodik az ablakba. „Most” suttogja, „most”. Odatódulunk. Egymás után hullanak le a ruhadarabok. Egy szexuál-pszichológus — vagy tán több is — nagy-doktori értekezést írhatna arról, mi játszódik le mindeközben bennünk. Blúz, szoknya, kombiné. Itt meg kell állni egy pillanatra a felsorolásban, míg elcsitul a nyelési reflex. Már a melltartó van soron. Majd következik a fehér, csipkészerű bugyi... Reccsenés. „Te örült!” sziszeget Jancsi. „Te vadbarom!” Miki ugyanis közben homlokával benyomta az ablaküveget — nyilván közelebb akart kerülni a látványhoz... S már pucolunk, mint az eszeveszettek. Futunk... Tán még most is...

PAPP ZOLTÁN